

ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВЕ МИСТЕЦТВО ТА ДИЗАЙН У ТРУДОВІЙ ПІДГОТОВЦІ УЧНІВСЬКОЇ І СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

⁶ Футчик — різець з V-подібним профілем леза;

⁷ Гейсмус — коса стамеска; косячок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонович Є. А., Проців В. І., Свид С. П. Художні техніки в школі: Навч.-метод. посібник для студентів художньо-графічних факультетів вищих навчальних закладів. — К.: ІЗМН, 1997. — 312 с.
2. Балтарович В. М. Проектування і конструювання пристроїв для виконання декоративних робіт з деревини учнями профтехучилищ: Магістерська робота. — Тернопіль: ТНПУ, 2003. — 73 с.
3. Коберник О. М. Проектно-технологічна система трудового навчання // Трудова підготовка в закладах освіти. — 2003. — № 43 (30). — С. 8–12.
4. Ломницький Я. Т. Геометричне контурне різьблення та гравірування / Художня обробка матеріалів: Навч.-метод. посібник. — Тернопіль: Print-Eule, 2001. — 24 с.
5. Оршанський Л. В., Криванчик Р. Ф. Технологія художньої обробки деревини: Навч. посіб. для студ. пед. закладів освіти. — Дрогобич: Коло, 2001. — 228с.
6. Сидоренко В. К. Перспективи галузі “Технологія” в загальноосвітніх навчальних закладах України // Трудова підготовка в закладах освіти. — 2003. — № 43 (30). — С. 4–7.
7. Сіменач Б. В. Шляхи підготовки учителя до керівництва технічною творчістю школярів. Монографія / За редакцією дійсного члена АПН України Д. О.Тхоржевського. — К.: 1995. — 88 с.
8. Терещук Г. В., Туранов Ю. О. Пізнавальні завдання з трудового навчання. 5 клас; навч.-метод. посібн.: У 2 ч. Ч.1: Обробка деревини. Тернопіль, 1999. — 96 с.
9. Тимків Б. М., Кавас К. М. Виготовлення художніх виробів з дерева. Ч.І. Різьба по дереву. Підручник / За наук. редакцією доц. Тимків Б. М. — Львів: Світ, 1995. — 176 с.

Микола КУРАЧ

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У ХУДОЖНЬО-ТРУДОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

У статті розкривається суть міжпредметних зв'язків у навчально-виховному процесі вищої школи, обґрунтовується важливість їх реалізації в процесі підготовки майбутніх вчителів трудового навчання. Акцентується увага на методичних аспектах здійснення міжпредметних зв'язків у художньо-трудої підготовці студентів.

Політичні і соціально-економічні перетворення в нашій державі, зміни в науково-технічному оснащенні та розвитку суспільства зумовили необхідність докорінного реформування процесу професійної підготовки молодого покоління. Процес навчання і виховання особистості “нового типу”, людини, яка легко зможе зорієнтуватись і пристосуватись до нових технічних, економічних і соціальних потреб суспільства, новітнього технологічного виробництва і творчої діяльності в умовах ринкової економіки, є головним завданням трудового навчання в школі, що змінюється, поглиблюється, удосконалюється і реорганізовується в освітню галузь “Технологія”.

Реалізація нових завдань цієї освітньої галузі, яка синтезує в собі наукові знання з математики, фізики, хімії, біології, дизайну, економіки тощо і показує їх прояв у роботі промисловості, сільського господарства, будівництва, сфери надання послуг, ведення домашнього господарства, можлива лише за умови оновлення змісту трудової підготовки із застосуванням методів навчання, що допомагають активізувати пізнавальну і трудову діяльність учнів, розвинути їх творче мислення.

У зв'язку з цим учитель трудового навчання, у компетенції котрого вирішення зазначених завдань, повинен бути підготовлений не лише до поповнення багажу політехнічних знань учнів та формування в них умінь ручної і механічної обробки матеріалів, а насамперед до розвитку творчих здібностей кожного учня, забезпечення виховної функції та особистісного розвитку, що згідно з Національною доктриною розвитку освіти має ґрунтуватися на культурно-історичних цінностях українського народу, його традиціях і духовності, яскравим виявом яких є народне декоративно-ужиткове мистецтво.

ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВЕ МИСТЕЦТВО ТА ДИЗАЙН У ТРУДОВІЙ ПІДГОТОВЦІ УЧНІВСЬКОЇ І СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Для ефективної реалізації завдань навчання і виховання особистості засобами вказаного мистецтва необхідна цілеспрямована підготовка майбутнього вчителя трудового навчання, яка крім загальнонаукового, політехнічного та інших компонентів буде включати дисципліни, пов'язані з вивченням художньої обробки матеріалів та методики її викладання (художньо-практичний компонент). Якість такої підготовки великою мірою залежатиме від оптимального наповнення цієї складової, зв'язку між її елементами, наступності у їх вивченні.

Разом із тим аналіз навчальних планів і програм ВНЗ, котрі готують вчителів трудового навчання, вивчення відповідного педагогічного досвіду свідчить, що рівень художньо-трудова підготовки майбутніх педагогів цього профілю відстає від вимог, які все більше підвищуються.

Нині існує багато наукових праць проблем відродження декоративно-прикладного мистецтва і навчання художній праці в школі (Є. Антонович, Л. Баженов, П. Білецький, Т. Бушина, О. Данченко, Р. Захарчук-Чугай, Т. Кара-Васильєва, О. Соломченко, М. Станкевич). Є роботи, присвячені вивченню художньої обробки матеріалів у ВНЗ (І. Білевич, Р. Ломоносов, Б. Прокопович, В. Радкевич, Т. Сиротенко й ін.). Однак детального вивчення художньо-практичної складової підготовки майбутніх вчителів трудового навчання, зокрема тієї її сторони, що стосується міжпредметних зв'язків (МПЗ) на сьогоднішній день немає.

Тому **метою** нашої статті є обґрунтування важливості та розкриття суті МПЗ як педагогічної категорії, а також характеристика окремих методичних аспектів їх реалізації в художньо-трудова підготовці майбутніх вчителів трудового навчання.

Проблема МПЗ у педагогіці досліджується в соціально-педагогічному, філософському, психологічному та інших напрямках. Більшість із зазначених аспектів МПЗ у навчальному процесі ВНЗ відображені в працях В. Афанасьєва, А. Боголюбова, С. Зінов'єва, Ю. Кустова, Л. Нікольського, Н. Щукіної.

Відомо, що МПЗ сприяють формуванню системи знань про навколишню дійсність, системи операційних умінь, розвитку політехнічного кругозору, підвищенню свідомості при засвоєнні нових знань, формуванню значимих мотивів до навчальної діяльності й пізнавального інтересу, усуненню дублювання й забезпеченню наступності між окремими циклами дисциплін. Деякі питання, що стосуються вирішення цієї проблеми в педагогічних ВНЗ, зокрема, спроби встановлення змісту МПЗ, класифікацій і прийомів їх здійснення, методичні рекомендації щодо їх реалізації в навчальному процесі, планування, а також організації самостійної навчальної діяльності студентів на основі міжпредметних завдань у циклах технічних, психолого-педагогічних дисциплін розкриті в працях Н. Андрєєвої, М. Гарунова, Ю. Васильєва, А. Єрьомкіна, В. Кирилова, Е. Солнцевої, Н. Сорокіна, В. Тамаріна, А. Усової.

Дидактичне явище “міжпредметний зв'язок” як система має структуру, що складається з трьох елементів:

- знань з однієї предметної сфери;
- знань з іншої предметної сфери;
- зв'язку цих знань у процесі навчання.

Об'єднання знань у кожному конкретному випадку має певну пізнавальну функцію: пояснення причинно-наслідкових зв'язків у загальних об'єктах, узагальнення та виведення нового узагальненого знання, конкретизація загальних понять, класифікація суміжних явищ, доказ узагальнених ідей та ін. МПЗ у завершеному вигляді є вираженим у загальній формі, усвідомленим відношенням між елементами структури різних навчальних предметів.

Таким відношенням може бути нове знання, що сформувалося завдяки засвоєнню зв'язків між знаннями з різних предметів. Це знання за своїм змістом і способом формування в навчальному пізнанні має міжпредметний характер (наприклад, фізико-хімічні, історико-географічні, літературно-історичні, техніко-економічні поняття). Таким відношенням може бути й нове узагальнене вміння, сформоване в результаті засвоєння зв'язків між способами навчально-пізнавальної діяльності, що застосовуються в різних предметах. Нове вміння є міжпредметним, оскільки може використовуватися в різних навчальних предметах при оперуванні загальними для них міжпредметними знаннями (наприклад, вміння усної й письмової мови, вміння планування та організації практичної діяльності тощо).

Детальне вивчення будь-якого предмета або явища вимагає його аналізу, розчленування на окремі складові з подальшим їх узагальненням, систематизацією та класифікацією.

ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВЕ МИСТЕЦТВО ТА ДИЗАЙН У ТРУДОВІЙ ПІДГОТОВЦІ УЧНІВСЬКОЇ І СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Досліджуючи проблему МПЗ з різних позицій, автори використовують різноманітні підходи і критерії їх класифікації. Розглянемо основні з них.

Однією з перших була спроба класифікації МПЗ за часовим критерієм, запропонована Н. М. Скаткіним, який висунув три їх види за часом вивчення матеріалу: попередні, супутні і перспективні. Практичне здійснення таких зв'язків сприяє систематизації знань, дозволяє опиратися на раніше пройдений матеріал з суміжних предметів, розглядати перспективи у здобуванні знань [7].

На основі підходу до МПЗ як до дидактичного еквівалента міжнаукових зв'язків разом із хронологічними були визначені інформаційні критерії. На їх основі МПЗ поділялись на фактичні, понятійні, теоретичні, які забезпечують систематичний перенос учнями відповідних видів знань у нові навчальні ситуації при вивченні інших дисциплін. Часовий критерій почав розглядатися спільно з інформаційним, що відображає структурні елементи змісту навчальних дисциплін.

Надалі була відзначена спільність об'єктів вивчення, методів пізнання, теорій і законів і на цій основі названі відповідні види зв'язків між предметами. Були введені наступні категорії МПЗ: за суміжними законами й теоріями; за методами дослідження світоглядного та розрахунково-вимірювального характеру (Є. Мінченков). Виявлено можливість встановлення МПЗ на основі не тільки спільності змістовних компонентів навчання (факти, поняття, закони, теорії, ідеї), а й спільності навчальних умінь, способів діяльності вчителів та учнів (Н. Лошкарьова, І. Лернер).

У подальших дослідженнях виявляється прагнення до пошуку більш узагальнених, універсальних видів МПЗ. Ця тенденція проявилася в 1970-і рр., коли була встановлена класифікація МПЗ за видами знань і діяльності. У першому випадку переслідуються мета формування в студентів системи узагальнених знань, у другому — системи загальних для різних навчальних дисциплін видів діяльності. МПЗ на рівні знань встановлюються між окремими елементами науки (теоретичні поняття, закони, категорії, прикладна частина). Водночас допускається можливість здійснення МПЗ за принципом єдності: об'єктів вивчення; методів наукового пізнання; законів розвитку природи і суспільства.

МПЗ на рівні видів навчальної діяльності встановлюються між загальними прийомами навчальної роботи, загальними способами розумового, мовного, художнього, трудового й інших видів діяльності, що здійснюється студентами.

Таким чином, у дидактиці виразно проявляється тенденція до подолання однобічного підходу у вирішенні питання МПЗ у навчанні. Розробляються комплексні критерії їх виокремлення, використовуються елементи системного аналізу цього феномена. Системний підхід спрямований на розкриття багатоаспектності й поліфункціональності МПЗ у навчанні, що пов'язано з широким використанням поелементного аналізу структури навчального предмета й структури процесу навчання (його змісту, методів, форм організації). Такий аналіз є методом визначення сутності і видів МПЗ.

Останнім часом з'явилися нові, багатоступеневі класифікації МПЗ, що зумовлено, як справедливо вказує Н. Лошкарьова, складністю досліджуваного об'єкта і неможливістю його опису в лінійній формі. Так, І. Зверев та В. Максимова [3, 42], враховуючи спільність структур навчальних предметів і процесу навчання, виокремлюють змістовно-інформаційні, операційно-діяльнісні й організаційно-методичні зв'язки. Г. Федорець на основі трьох істотних ознак філософської категорії "зв'язок" виявляє зв'язки за складом (змістовні, операційні, методичні, організаційні), напрямком (одно-, дво- і багатосторонні) та способом взаємодії сполучних елементів у часі (хронологічні і хронометричні) [8, 37].

Н. Лошкарьова, проаналізувавши всі наявні в літературі типи й види МПЗ, групує їх за загальними елементами знань, способами пізнавальної діяльності, методами навчання й виховання, педагогічними проблемами [4, 78].

Наведені приклади класифікації МПЗ показують, що ця проблема вирішується дослідниками по-різному, явище розглядається у різних напрямках, використовуються різноманітні критерії класифікації, а це свідчить про багатогранність і різнохарактерність МПЗ.

ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВЕ МИСТЕЦТВО ТА ДИЗАЙН У ТРУДОВІЙ ПІДГОТОВЦІ УЧНІВСЬКОЇ І СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Стосовно сучасної підготовки майбутніх учителів трудового навчання у ВНЗ можна констатувати, що без системності у формуванні методичних і спеціальних професійно-практичних знань, яка забезпечується діючими МПЗ, неможливо здійснити цілісний навчально-виховний процес і виконати вимоги, що ставляться до художньо-практичної підготовки студентів. Тому для подолання існуючої нині проблеми пропонуються окремі методичні аспекти реалізації МПЗ в художньо-трудова підготовці майбутніх вчителів трудового навчання.

На основі аналізу науково-методичних літературних джерел [2; 6] і в результаті констатуючого експерименту нами виявлено, що ефективність реалізації системи МПЗ неможлива без урахування необхідних умов їх виявлення, організації та практичного здійснення. Для їх теоретичного обґрунтування та практичної розробки всю сукупність умов функціонування МПЗ ми розподілили на об'єктивні та суб'єктивні. Зовнішні обставини та фактори, які існують незалежно від викладача, котрий забезпечує реалізацію МПЗ, становлять об'єктивні умови, найбільш значущими з яких є: створення теорії МПЗ; узгодженість навчальних планів і програм; відображення МПЗ у підручниках і навчальних посібниках; цілеспрямована професійна підготовка викладачів; розробка системи методичних прийомів встановлення зв'язків.

Якщо вищеназвані об'єктивні умови оптимального забезпечення МПЗ мають більше дидактичний, ніж методичний характер, і їх забезпечення повинно відбуватись на основі глибоких наукових досліджень на державному рівні, то група суб'єктивних умов, до яких належать ознайомлення викладачів із змістом програм і підручників суміжних дисциплін, єдність навчальних дій викладачів, їх сумісна методична робота, взаємовідвідування занять, сумісне планування реалізації МПЗ, систематичність їх здійснення, має прикладний характер і забезпечується конкретними методичними діями викладачів.

Першочерговим етапом забезпечення суб'єктивних умов, який передбачає виконання одного із завдань інших умов цієї ж групи — таких, як ознайомлення викладачів із змістом програм і підручників суміжної дисципліни та взаємовідвідування занять, є виявлення МПЗ. Багато дослідників (Г. Батуріна, Н. Борисенко, Г. Воробйов, Т. Ільїна, І. Зверев, В. Максимова, Н. Розенберг та ін.) існування цих зв'язків визначають за допомогою певних критеріїв їх наявності, якими вважають:

- вивчення суміжними дисциплінами однакових явищ, процесів чи предметів навколишньої дійсності;
- застосування при вивченні однієї навчальної дисципліни методів навчального пізнання іншої;
- вивчення навчальними дисциплінами однакових теорій, ідей, законів, наскрізних понять і т. д.

Наступним обов'язковим етапом є використання методів моделювання та планування здійснення МПЗ, які забезпечують реалізацію наочно прийнятних зв'язків для вирішення проблеми взаємозв'язаного вивчення матеріалу.

Планування МПЗ класифікуються за засобами здійснення (видами фіксації) на текстові, табличні, матричні та графічні (Ю. Васильєв, Р. Гуревич, І. Петрова й ін.).

Текстовий опис МПЗ є першою спробою пошуку точок зіткнення між окремими навчальними предметами. Головне завдання цього способу полягає у виявленні можливості встановлення зв'язків між окремими елементами змісту освіти різних дисциплін з метою підвищення ефективності навчального процесу. При такому плануванні встановлення МПЗ відображається в пояснювальних записках навчальних і змісті робочих програм, текстові засоби подані у вигляді посилань на необхідність вивчення конкретного навчального матеріалу (теми, розділу) в зв'язку з іншими предметами в конспектах лекційних і практичних занять.

Більш ефективне і повне створення картини зв'язків між різними предметами дозволяє табличне планування, різновидом якого можуть бути різні картотеки МПЗ. Для більш наочної ілюстрації можливості таких зв'язків на основі табличного планування розробляються матриці та графи, які здійснюють наскрізне моделювання МПЗ.

На сучасному етапі функціонування педагогічної вищої школи безальтернативною тенденцією її розвитку є широке впровадження у навчальний процес інформаційних

ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВЕ МИСТЕЦТВО ТА ДИЗАЙН У ТРУДОВІЙ ПІДГОТОВЦІ УЧНІВСЬКОЇ І СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

технологій. Розглядаючи можливість планування і реалізації МПЗ у контексті застосування цих технологій, ми виявили новий тип вказаних зв'язків за критерієм «засоби здійснення і фіксації» —електронний. Цей вид відображення МПЗ може включати в себе як традиційні види планування (текстові, табличні, матричні, графічні), представлені в якісно новому вигляді – на електронних носіях інформації, що значно полегшує всі маніпуляції над ними, так і бути принципово новим типом виявлення і планування МПЗ. Особливістю цього виду фіксації МПЗ є використання комп'ютерного пошуку з метою виявлення міжпредметного матеріалу в системі суміжних навчальних дисциплін, а також використання функції гіперпосилань в електронних засобах планування для швидкого і детального ознайомлення з навчальним матеріалом міжпредметного змісту. Прикладом такого відображення МПЗ можуть бути електронні робочі навчальні програми, конспекти лекцій і практичних занять, інструкційні картки з окремої навчальної дисципліни, в яких можна розмістити виявлені традиційним шляхом або знайдені за допомогою комп'ютера посилання на матеріал міжпредметного змісту інших дисциплін. А для переходу до змісту цього матеріалу достатньо буде натиснути на гіперпосилання в електронному конспекті чи іншому документі клавішею комп'ютерної миші.

Зрозуміло, що робота з такого планування МПЗ вимагатиме від укладачів логічного мислення та чітких уявлень про співвідношення окремих частин різних навчальних предметів й обов'язково матиме колективний характер, що є проявом суб'єктивної умови здійснення МПЗ – “сумісної методичної роботи викладачів”.

Підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновки, що забезпечення МПЗ є одним із засобів оптимізації навчального процесу у вищій школі загалом і художньо-трудовій підготовці майбутніх вчителів зокрема. Реалізація цих зв'язків на науковій основі може істотно сприяти вдосконаленню змісту навчання та підвищенню якості організації навчально-виховного процесу. Тому нині дуже актуальним є “озброєння” викладачів ВНЗ діючим механізмом реалізації МПЗ у навчально-виховному процесі, в основі якого лежить забезпечення всіх основних етапів, функцій, аспектів і факторів цього педагогічного явища, а також врахування тенденції розвитку сучасної вищої школи, основною ознакою якої стає комп'ютеризація навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Еремкин А. И. Система межпредметных связей в высшей школе (Аспект подготовки учителя). — Харьков: Вища школа, 1984. — 152 с.
2. Єрємкін А. І., Андрєєва Н. Б. Міжпредметні зв'язки в системі професійної підготовки вчителя // Актуальні проблеми професійної педагогіки: Монографічний збірник. — Херсон: ХДПІ, 1996. — С. 41–42.
3. Зверев И. Д., Максимова В. Л. Межпредметные связи в современной школе. — М: Педагогика, 1981. — 160 с.
4. Лошкарева Н. А. Межпредметные связи как средство совершенствования учебно-воспитательного процесса: Учеб. пособие для ФПК директоров школ. — М.: Изд-во МГПИ, 1981. — Вып. I. — 102 с.
5. Максимова В. Н. Межпредметные связи и совершенствование процесса обучения: Книга для учителя. — М.: Просвещение, 1984. — 143 с.
6. Римаренко В. Є. Міжпредметні дидактичні зв'язки і наступність в трудовому навчанні // Удосконалення форм і методів трудового навчання: Збірник. — К.: Радянська школа, 1962. — 94 с.
7. Скаткин М. Н. Активизация познавательной деятельности учащихся в обучении. — М., 1965. — 48 с.
8. Федорец Г. Ф. Межпредметные связи в процессе обучения: Учеб. пособие. — Л.: Изд-во ЛГПИ, 1983. — 88 с.

Сергій ЗАЇКА, Оксана ЗАЇКА

ФОРМУВАННЯ ТРУДОВИХ ВМІНЬ ТА НАВИЧОК СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ ДЕКОРАТИВНО-ВЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА

В статті розглядається необхідність вивчення принципів декоративно-вжиткового мистецтва майбутніми вчителями трудового навчання. Основна увага приділяється ролі композиції в розвитку творчих та художньо-естетичних здібностей студентів, адже однією з умов художньої виразності